

6. Русова Софія. Мемуари. Щоденник / Софія Русова; В. Сергійчук (упоряд.); М. Іщенко (ред.); Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Центр українознавства та ін. – К.: Поліграфкнига, 2004. – 544 с.

7. Сірополко С. Історія освіти в Україні. – К.: Наукова думка, 2001. – 912 с.

8. Стрілько-Тютюн В. В. Світло. Нариси з історії освіти Бориспільщини. У 2-х т. Т. 1 / Валентина Стрілько-Тютюн. – К.: Дорадо-Друк, 2016. – 520 с.

УДК 098.1:027.7:378.4(477-25)

Юрій Левченко

**КОЛЕКЦІЯ «СЛУЖБИ ЗОВНІШНЬОЇ РОЗВІДКИ УКРАЇНИ»
НАУКОВОЇ БІБЛОТЕКИ НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА: АНАЛІТИЧНИЙ
ОГЛЯД**

Висвітлюється колекція книг, що була передана Службою зовнішньої розвідки України Науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова у 2013 році. Здійснено статистичний огляд колекції за видами друкованої продукції, часом видання та галузями знань представленими в ній.

Ключові слова: книжкова колекція, види книжкової продукції, наука, філософія, релігія, економіка, право, освіта, медицина, мистецтво, мовознавство, література, географія, історія.

The collection of books, which was handed over by the Foreign Intelligence Service of Ukraine to the Scientific Library of the National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov in 2013, is highlighted. A statistical survey of the collection by type of printed matter, periodicals and branches of knowledge represented therein is carried out.

Key words: books collection, types of book products, science, philosophy, religion, economics, law, education, medicine, art, linguistics, literature, geography, history.

У 2013 р. Служба зовнішньої розвідки України (далі – СЗР України) передала Науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова дві тисячі книг, що належали до відділу спеціального зберігання.

Сімдесят років Україна перебувала у складі Радянського Союзу, стільки ж діяла жорстка цензурна політика, що передбачала контроль над розповсюдженням інформації з метою недопущення розповсюдження «шкідливих» та «небажаних» ідей в радянському суспільстві, а також старої та «політично неправильної» інформації. Централізовано і систематично на території України вона почала здійснюватись після створення 1922 р.

Центрального управління у справах друку при Головополітосвіті Наркомосу УРСР. У цей час в бібліотеках, наукових та державних організаціях виникають відділи спеціального зберігання. Спочатку до них потрапляли: імперськітано комуністичні видання періоду революції 1917-1918 рр.; радянські книги 20-30 рр., в яких згадувались неприйнятні точки зору або згадані імена «ворогів народу», а пізніше – книги, журнали, збірники та газети видані емігрантськими або «західними» видавництвами.

Історія СЗР України бере початок з середини 20-х років ХХ ст. і пов'язана з Державним політичним управлінням (ДПУ) Української СРР та Об'єднаним державним політичним управлінням (ОДПУ) при Раді народних комісарів. У радянський період розвідка в Україні існувала як територіальна складова єдиного загальносоюзного розвідувального механізму органів державної безпеки: СРСР – НКВС (до 1946 р.), МДБ (1946-1953 рр.), КГБ (1954-1991 рр.). Після проголошення Україною незалежності 25 березня 1992 р. утворено Службу безпеки України, впродовж 1999-2004 рр. у її структурі поступово виокремився Департамент розвідки, на основі якого 1 грудня 2005 р. було утворено Службу зовнішньої розвідки України.

Отримані від СЗР України видання пройшли комплектування в окрему колекцію і 28 січня 2013 р. почали вводитись до електронного каталогу Наукової бібліотеки під назвою: «RSZRU – Каталог колекції СЗРУ». Основна частин колекції – 1 426 назв видань на кирилиці, введена до каталогу впродовж 2013-2016 рр., а 2017 р. колекція ще поповнилась 200 назвами латиницею.

Матеріал статті впорядкований згідно надходжень до наукової бібліотеки університету і оформлений відповідно до специфіки бібліотечно-фондової роботи.

Колекція включає всі види видавничої продукції: книги, брошури, збірники, журнали, газети (газетні вирізки), календарі, бюлетені, каталоги та ін.

За роками видання література представлена у колекції охоплює майже все ХХ ст. Найбільш ранньою є книга Стефанова С. «Национальный вопрос и социализм» 1906 року видання, а найпізнішим виданням в колекції є збірник матеріалів Всеукраїнської конференції «Релігійна традиція в духовному відродженні України» 1992 р. Видання, що представлені у колекції відносяться до різних періодів історії нашої держави: імперського періоду – 5, української революції 1917-1922 рр. – 5, Нової економічної політики та радянської модернізації – 81, Другої світової війни – 121, Пovoєнних років, часткової лібералізації суспільства та кризи радянської системи (слід уточнити, що переважна більшість літератури колекції є діаспорними та емігрантськими виданнями) – 1136; Незалежності – 2. Крім цього, в колекції представлені ще 113 назв видань, точну дату виходу встановити не можливо.

Вищевказане, підтверджується наступними статистичними даними: 1906. – 1, 1911. – 1, 1914. – 1, 1915. – 1, 1916. – 1, 1917. – 1, 1918. – 1,

1919. – 1, 1920. – 1, 1921. – 1, 1922. – 3, 1923. – 7, 1924. – 6, 1925. – 2, 1926. – 3, 1927. – 2, 1929. – 8, 1930. – 4, 1931. – 7, 1932. – 6, 1933. – 6, 1934. – 3, 1935. – 9, 1936. – 5, 1937. – 3, 1938. – 7, 1939. – 11, 1940. – 7, 1941. – 46, 1942. – 24, 1943. – 20, 1944. – 9, 1945. – 4, 1946. – 27, 1947. – 41, 1948. – 25, 1949. – 22, 1950. – 12, 1951. – 17, 1952. – 14, 1953. – 22, 1954. – 23, 1955. – 26, 1956. – 35, 1957. – 27, 1958. – 44, 1959. – 49, 1960. – 43, 1961. – 38, 1962. – 34, 1963. – 45, 1964. – 36, 1965. – 39, 1966. – 38, 1967. – 48, 1968. – 43, 1969. – 48, 1970. – 42, 1971. – 33, 1972. – 34, 1973. – 30, 1974. – 18, 1975. – 25, 1976. – 16, 1977. – 20, 1978. – 16, 1979. – 19, 1980. – 19, 1981. – 9, 1982. – 10, 1983. – 8, 1984. – 10, 1985. – 9, 1986. – 9, 1987. – 8, 1988. – 4, 1989. – 1, 1991. – 1, 1992. – 1.

Згідно статистики, у колекції переважає література видана з другої половини 40-х років до 90-років ХХ ст. (беззаперечним лідером є 1959 рік, який представлений 49 назвами видань). На другому місці література видана в роки Другої світової війни (лідер 1941 рік, 46 назв видань), третьому видання 20-30-х років ХХ ст. (лідер 1935 рік, 9 назв видань), четвертому – імперського періоду, п'ятому – періоду української революції, і на останньому – початку незалежності.

Упродовж чотирьох років проводилась комплектація та оформлення книг в окрему колекцію «Реабілітована література», яка налічує понад дві тисячі примірників (1600 назв) з різних галузей знань. В добірці переважають книги та брошури на історичну тематику, написані представниками національно-визвольного руху в еміграції. Також в колекцію увійшли художні твори та багато книг з мовознавства, літературознавства (ця добірка займає друге місце в зібранні). Третьою за кількістю є література релігійного змісту та мистецтва.

У колекції «Реабілітована література» представлені майже всі галузі знань.

Питанням науки у колекції присвячені видання про: діяльність Українського Наукового Інституту та Української Вільної Академії Наук 30-60-ті рр. ХХ ст.; становище науки в Україні за перші тридцять років радянської влади та світовий розвиток науки у післявоєнні роки.

Бібліотечну справу представляють видання про: діяльність українських бібліотек у Канаді; історію діяльності Національної Бібліотеки Української Держави у 1918-1921 рр.; Інформаційний бюлетень Бібліотеки імені Симона Петлюри в Парижі тощо.

Розвитку та діяльність україномовної преси і видавничої діяльності присвячені праці про: функціонування діаспорну українську періодику; огляди преси в Українській РСР; історію функціонування українських видавництв та книгодрукування у 1917-1920 рр. та ін.

Колекція включає різноманітні наукові видання змішаного типу, серед них: 11 випусків «Науковихзаписок» Українського технічно-господарського інституту, три випуски ізраїльського журналу «Шалом», різноманітно тематичні збірники, каталоги та календарі.

Філософія представлена працями, що присвячені українським та російським філософам: Г. Сковороді, О. Берднику, В. Соловійову та ін.

У галузі релігії представлено видання про: Українську Автокефальну церкву, Греко-Католицьку церкву, Російську Православну церкву в еміграції, протестантські церкви (адвентистів, баптистів, євангелістів) та релігійних діячів юдаїзму; про історію церкви та релігії в Україні та за її межами; радянські пропагандистські видання спрямовані проти діяльності Автокефальної та Греко-католицької церков; основні християнські релігійні книги, такі як: «Євангелії», «Життя Святих», «Божествена літургія Св. Йоана Золотоустого», Буньян Дж. «Путешествіє Пилигрима въ Небесную страну» та ін.; релігійні журнали та періодичні видання: «Богословія», «Континент», «Логос», «Православний українець» «Слідами Малої Святої», «Шематизм», «Вольная мысль», «Единая Церковь», а також релігійні календарі.

Із загалу релігійної літератури слід виділити праці митрополита Греко-католицької церкви Іларіона (Огієнка): «Іконоборство» (1954), «Святий Дмитрій Тупало, його життя й праця» (1960), «Служити Народові – то служити Богові» (1965), «Любімо Свою Українську Православну Церкву!» (1966); митрополита Української Автокефальної церкви Василя Липківського «Православна Христова Церква українського народу» (1972); євангеліста Освальда Дж. Смита «Единый путь», «Пробуждение, в котором мы нуждаемся», «Человек в колодце» тощо.

Соціологія представлена двома виданнями: А. Ушенічнік «Основи соціології» (1972) та М. Шлемкевич «Загублена Українська людина» (1954).

Видання присвячені політиці сконцентровані на проблемах комунізму в Радянському Союзі.

Серед видань з питань економіки переважають книги про історичний розвиток економіки та економічної думки в Україні. Незначна частина видань присвячена веденню господарства в окремих країнах Європи та українських етнічних земель та економічним відносинам української еміграції.

Право представлено конвенціями «про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден» (16 грудня 1970), «Про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації» (23 вересня 1971) та меморандумом «Міжнародної конференції з прав людини» (22 квітня - 13 травня 1968).

У колекції до військової справи належать лише видання «Впоряд» та шість випусків воєнно-наукового журналу «Табір».

Питанням освіти у колекції присвячені видання про: освіту та виховання у радянській Україні; історію та діяльність українських навчальних закладів та організацій за межами УРСР; діяльність Української Господарської Академії; діяльність спілки української молоді Америки; біографії видатних педагогів; внесок видатних діячів у педагогічну науку.

Біологія представлена лише одним виданням: Лазорко В. «Матеріали до систематики і фавністики жуків України» (1963).

Працями В. Плюща «Нариси з історії української медичної науки та освіти» (1970) та «Матеріали до історії української медицини» (1975) представлені медичні науки.

Технічні науки представляє праця Л. Владимірова «Советский космический блеф» (1973).

Сільськогосподарські науки представлені життєвим нарисом селекціонера Володиміра Левкович Симиренка

Колекція включає значну кількість видань присвячених різним галузям мистецтва. Загальний стан українського мистецтва за кордоном представляють каталоги виставок, пам'ятні книги та спеціальні видання, такі як: П. Андрусів «Лицем до українського мистецтва» (1971) і «Книга творчости українських мистців поза батьківщиною» (1981). Історії становлення та розвитку мистецтв в Україні присвячені праці: М. Голубеца «Начерк історії українського мистецтва» (1922) та В. Січинського «Історія українського мистецтва» (1956). Також колекція включає окремі випуски літературного збірника «Слово», альманаху «Українське мистецтво» культурно-художнього огляду «Ариэль».

Архітектура, скульптура, художнє мистецтво, кіномистецтво, музика, театральне мистецтво представлені виданнями про історію та розвиток вказаних видів мистецтва в діаспорі, спеціальними виданнями про виставки, пам'ятними книгами тощо. Серед них: С. Жук «Портрет Т. Шевченка в скульптурі» (1946), В. Січинський «Пам'ятки української архітектури» (1952), Н. Геркен-Русова «Героїчний театр» (1957), М. Грінченко «Історія української музики» (1961), П. Маценко «Нариси до історії української церковної музики» (1968), І. Стоцький «Кінофільмова експедиція» (1970) тощо. Також в колекції представлені праці про видатних представників українського діаспорного мистецтва та їхні спогади: архітектора В. Січинського; скульптора В. Литвиненка; актора Й. Гірняка; оперних співаків: О. Руснака та І. Алчевського; композиторів: О. Кошиця, Ф. Якименка і Л. Туркевича; художників: Я. Гніздовського, М. Дольницької, В. Кричевського та ін. Спогади: диригента і композитора Олександра Кошиця «Спогади: культура й освіта» (1947); художника Олекси Грищенка «Мої зустрічі і розмови з французькими мистцями» (1962) та «Роки бурі і натиску» (1967); маляра і графіка Василя Перебийніс «Життя і творча праця» (1963); маляра Юрія Солов'я «Про речі більші, ніж зорі» (1978) тощо. Частина видань представлена брошурами Товариства культурних зв'язків з українцями за кордоном присвяченими розвитку окремих видів мистецтва в радянській Україні, а саме – гончарства, живопису та монументального мистецтва.

Спорт представлений ювілейними виданнями присвяченими спортивним товариствам «Довбуш» (Чернівці) та «Леви» (Чікаго).

Мовознавство представлено працями діаспорних українських та російських мовознавців, славіністів та філологів з дослідження української мови, а саме: Д. Кислиці: «Граматика української мови: син такса» (1963), «Граматика української мови: фонетика і морфологія» (1965); О. Горбача:

«Арго українських лірників» (1957), «Північно-наддністрянська говірка й діалектний словник с. Романів Львівської області» (1965); Я. Рудницького: «Український правопис» (1942), «Нарис української діалектології» (1946), Славістика в Канаді (1950), Студії з назвознавства: слов'янський назовничий фольклор у Канаді (1956); Ю. Шевельова: «До генези називного речення» (1947) «Нарис сучасної української літературної мови» (1951); В. Чапленка «Дещо про мову (1959), «Українська літературна мова її виникнення й розвиток» (1962); Ю. Луцика «До методології назвознавства: топо- й хороніми та їхнє походження» (1953), «Старо-церковно-слов'янська мова як мова релігійного культу» (1953); П. Коваліва «Історія української мови» (1948), «Українська мова та її становище серед інших слов'янських мов» (1954); К. Кисілевського «Українська мова на основі викладу» (1948); М. Груницького «Нарис з історії української мови» (1941); П. Житецького «Нарис літературної історії української мови в XVII віці» (1941) та ін. Друге місце займають видання про українських мовознавців: Івана Панькевича, Костя Михальчука, Всеволода Ганцова, Олени Курило тощо. Третє – читанки, словники, реферати та різноманітні видання українського правопису.

У колекції художня література займає одне з найбільших зібрань. Тут представлені художні твори українських діаспорних та емігрантських письменників і поетів: Емми Андіївської, Бориса Антоненко-Давидовича, Івана Багряного, Василя Барки, Олеса Бердника, Леоніда Білецького, Юрія Буряківця, Олекса Веретенченко, Ірини Винницької, Віри Вовк, Петра Волиняка, Олеса Гай-Головка, Докії Гуменої, Олександра Де, Зосима Дончука, Ростислава Єндика, Олени Звичайної, Ігоря Калинеця, Петра Карпенко-Криниці, Івана Керницького, Ігоря Качуровського, Патриції Килини, Юрія Клена, Івана Кмета-Ічнянського, Юрія Косача, Богдана та Меланії Кравців, Михайла Лавренка, Олега Лисяка, Никодима Лук'янчука, Степана Любомирського, Ольги Мак, Євгена Маланюка, Віктора Мамченка, Микити Мандрика, Юрія Мельничука, Леоніда Мосендза, Богдана Нижанківського, Михайла Ореста, Михайла Осадчого, Леоніда Полтави, Левка Ромена, Богдана Рубчака, Миколи Руденка, Яра Славутича, Остапа Тарнавського, Юрія Тарнавського, Юліяна Тарновича, Юрія Тиса, Уласа Самчука, Бориса Филипова, Бориса Харчук, Лесі Храпливої, Василя Чапленка та багатьох інших. Частина літературних творів належить українським радянським (Я. Галан, М. Бажан, В. Стус, М. Хвильовий) та зарубіжним (Дж. Байрон, Р. Блум, П. Дерулед, А. Камю, П. Кльодель, Сінґ Лу, Р. Рільке) поетам і письменникам. Друге місце займають видання з історії та теорії української літератури: М. Возняк «Історія української літератури: до кінця XV віку» (1920), Б. Романенчук «Українське письменство: популярний нарис для самоосвіти» (1946), І. Кошелівець «Нариси з теорії літератури» (1954), В. Радзикович «Історія Української Літератури: давня і середня доба» (1955), «Історія Української Літератури: нова доба» (1956), Ю. Сазонова «История русской литературы» (1955), М. Зеров «Лекції з історії

української літератури» (1977), Ю. Лавріненко «На шляхах синтези клярнетизму» (1977), Д. Нитченко «Елементи теорії літератури і стилістики» (1979). Третє – праці про видатних українських поетів та письменників: Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесю Українку, Маркіяна Шашкевича, Юрія Клена, Богдана Лепкого, Ігоря Костецького, Василя Вражливого, Михайла Коцюбинського, Євгенію Ярошинську, Яра Славутича, Івана Багряного, Миколу Хвильового, Ярослава Галана тощо. Четверте – різноманітні літературні журнали («Ми і світ», «На чужой сторонь», «Нові поезії», «Новый журнал», «Пост імені Ярослава Галана»), збірники («Координати»), альманахи («Північне сяйво»), антології («Слово і зброя», «Соняшні кларнети», «Шістдесят поетів шістдесятих років», «Обірвані струни») та багато іншого.

Географія представлена: книгами-описами виданих українськими науковцями після подорожей екзотичними країнами або континентами, а саме: Юрія Шумовського «Під гарячим сонцем Африки» (1956), Войценко Ольги «Інший світ – інші дні» (1959) та Юліяна Мовчана «Мої подорожі довкола світу» (1985); двома географіями України; працею Я. Рудницького «Українські місцеві назви: німецько-український та українсько-німецький показник важніших місцевих назв» (1942).

Питанням історії у колекції присвячені праці з: історії України та окремих історичних періодів: Д. Дорошенко «Історіографія України», І. Крип'якевич «Історія козаччини» (1934) та Мала історія України (1941), М. Антонович «Історія України: козаччина та гетьманщина» (1941), М. Терлецький «Наша бувальщина: історія України для молоді» (1941), О. Штуль «Віки говорять: конспект історії України» (1941), К. Кононеко «Украина и Россия – история экономических взаимоотношений между Украиной и Россией (1654-1917 годы)», (1958), В. Янів «Студії та матеріали до новішої української історії» (1970), Н. Полонська-Василенко «Історія України: від половини XVII сторіччя до 1923 року» (1976), М. Яворський «Нарис історії України» (1986) та ін.; всесвітньої історії: Й. Чайківський «Всесвітня історія з ілюстраціями: старинна історія», С. Наріжний «Мусульманське середньовіччя» (1931) тощо; історії української еміграції та діаспори: Чумер В. «Спомини про переживання перших українських переселенців в Канаді» (1942), А. Корнівський «Питання української еміграції в Європі» (1946), О. Войценко «Літопис українського життя в Канаді» (1963), «Українці в Австралії: матеріали до історії поселення українців в Австралії» (1966), «Честь і шана українським піонерам – будівничим Канади!» (1966), І. Тесля «Українці в Канаді – їх розвиток і досягнення» (1968), Т. Данилів «Куди йде наша громада у Великобританії» (1970) «35 років Об'єднання Українських Жінок у Німеччині – 1945-1980» (1980) та багато інших; історії єврейського державотворення: Д. Бен-Гурион «До и после Синайской кампании» (1959), Елиззер Ливне «Судьба и назначение Израиля», В. Жаботинский «Еврейское государство» (1967) тощо.

Переважає більшість видань присвячена різним історичним періодам розвитку української державності в ХХ ст.

Питанню українського державотворення 1917-1920 рр. присвячені праці: Д. Дорошенко «Мої спомини про недавнє-минуле (1914-1918)» (1923), С. Шухевич «Спомини з українсько-галицької армії (1918-1920)» (1929), А.Крезуб «Нарис історії українсько-польської війни 1918-1919» (1933), П. Олійник «День 22 січня 1919 року» (1941), М. Капустянський «Похід Українських Армій на Київ – Одесу в 1919 році» (1946), Ю. Артюшенко «22 Січень 1918 – ми і світ» (1958), С. Збаразький «Крути: у 40-річчя великого чину 29-го січня 1918 – 29-го січня 1958» (1958), В. Волицький «На Львів і Київ: воєнні спогади 1918-1920» (1963), В. Кедровський «Обриси минулого: деякі останні діячі-українофіли напередодні революції 1917 року» (1966), О. Станімір «Моя участь у визвольних змаганнях 1917-1920» (1966) тощо.

Радянзації України в 20-30-х роках: М. Сціборський «Сталінізм» (1938), Д. Соловій «Стежка на Голготу: винищення в Україні мільонів людей терором та штучним голодом в 1929-1933 роках» (1952), І. Мазепа «Україна під червоною Москвою» (1941), Д. Андрієвський «Совети і Україна» (1954), М. Величківський «Ліквідація селянського присадибного господарства за комуністичної системи, як засіб закріпачення селянства» (1958), В. Петров «Українські культурні діячі УРСР 1929-1940: жертви більшовицького терору» (1959), К. Кононенко «Колоніальний визиск – основа советської індустріалізації» (1960), О. Канюка «Від Гужівки до Біломор-Каналу: свідчення концтабірника 1930-х років» (1988) та ін.

Національно-визвольні змагання представлені документами Організації українських націоналістів («Постанови II Великого збору організації українських націоналістів» (1941), «Програма організації українських націоналістів: затверджена на III-му Великому Зборі Українських Націоналістів 30-го серпня 1947 року» (1947), «ОУН в світлі постанов Великих зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929-1955 рр» (1955), Четвертий Великий збір ОУН (1969), «Матеріали V-ого Великого Збору ОУН» (1976), «Матеріали IV-ого Великого Збору ОУН (1972)») та різноманітним виданнями її про діяльність: «Біла книга ОУН: про диверсію-бунт Яри-Бандера» (1940), «Чому була потрібна чистка в ОУН» (1941), Шанковський Л. «Похідні групи ОУН» (1958), Кричевський Р. «Організація українських націоналістів в Україні – організація українських націоналістів закордоном і ЗЧ ОУН» (1962), Ребет Л. «Світла і тіні ОУН» (1964), «Бойові друзі: збірка спогадів з дій ОУН (1929-1945)» (1980). Українську повстанську армію представляють видання: Лебедь М. «УПА Українська повстанська армія її генеза, ріст і дії у визвольній боротьбі українського народу за українську самостійну соборну державу: німецька окупація України» (1946), «Спомини чотового Островерха: хроніка тактичних відтинків УПА. «Лемко» і «Маківка» 1944-1948» (1953), «Українська Повстанська Армія: збірка документів за 1942-1950 рр.» (1957), «Українська Повстанська Армія: бойові

дії УПА за 1943-1950 рр.» (1960), І. Дмитрик «У лісах Лемківщини: спомини вояка УПА» (1982).

Окремо, варто згадати праці українських державних діячів та ідеологів національного руху: Володимира Винниченка «Заповіт борцям за визволення» (1949), Дмитра Донцова – «Націоналізм» (1926), «Де шукати наших історичного традицій» (1941), «Правда прадідів великих» (1952), «Хрестом і мечем» (1967); Миколи Скрипника «Статті й промови з національного питання» (1974), Степана Бандери – «Слово до Українських Націоналістів-Революціонерів за кордоном» (1948), «Лист до націоналістів-революціонерів» (1949), «Статті. Промови» (1976, 1978) та «Збірник листів п. Степана Бандери до друзів: р.р. 1950-1953» та Ярослава Стецька «Наші шляхи» (1941) та «Українська визвольна концепція» (1987). Також в колекції представлені праці про виданих українських діячів: Євгена Коновальця, Миколу Міхновського, Михайла Грушевського, Симона Петлюру та ін.

Дисиденство представлено виданнями про Левка Лук'яненка, Леоніда Плюща, Валентина Мороза, а також їх працями: Мороза В. «Репортаж із заповідника імені Берії» (1968), «Хроніка спротиву» (1970), «Замість останнього слова» (1971), «Бумеранг» (1974), «Есеї, листи й документи» (1975) та «Тверді мелодії» (1980), І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?» (1968), І. Кандиби «За правду і справедливість» (1967), В. Лісового «Видкритий лист до членів ЦК КПРС» (1977), Л. Плюща «У карнавалі історії» (1982).

Радянські видання представляють політичні брошури Товариство культурних зв'язків з українцями за кордоном, що призначалися винятково для закордону з метою ширення розладу й провокацій серед української еміграції: Н. Сирота «Ганебний шлях українських буржуазних націоналістів» (1959), Г. Мілодан «Кати сховалися за океаном» (1965), П. Ковальчук Антисемітська діяльність українських націоналістів (1965), Ф. Братишан «Таємниця чорної папки» (1966), В. Русин «Зловісний союз Хреста і Тризуба» (1970), С. Джугало «За лаштунками вертепу ЗЧ ОУН» (1973), М. Варварцев «Тавровані свастикою: українські буржуазні націоналісти-зряддя гітлерівської «п'ятої колони» в США» (1975), Е. Котлярчук «Конгрес невірних» (1978) та багато інших. Окремо слід згадати радянські видання спрямовані проти представників українського національно-визвольного руху в еміграції: М. Терлиця «Націоналістичні скорпіони» (1963), «Людської крові не змити: книга фактів» (1970), Ю. Римаренко Український буржуазний націоналізм – ворог інтернаціонального єднання трудящих (1970) тощо.

Отже, колекція «Служби зовнішньої розвідки України» включає різногалузеву літературу. Зважаючи на специфіку її «початкового формування» у ній переважає література історичного, літературного та релігійного характеру, що на той час відносилась до забороненої та «шкідливої» для радянського суспільства і тому довгий час потрапила до відділу спеціального зберігання КГБ. Представлені в колекції видання

можуть слугувати джерелом вивчення окремих проблем історії України ХХ ст., української діаспорної літератури, мистецтва та науки, а також окремих питань освіти, релігії, економіки тощо.

УДК 94:316:82–6(092)(477)«1960/1999»

Марина Скиба

ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА В. ЧОРНОВОЛА ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ 60–90-Х РР. ХХ СТ.

Досліджено епістолярну спадщину В. М. Чорновола як важливе джерело вивчення суспільно-політичних процесів в українському суспільстві 60–90-х рр. ХХ ст. Особлива увага приділена аналізу листів різного характеру як політичного, так і особистого характеру до рідних, друзів, знайомих. Проаналізовано творчу діяльність В. Чорновола та висвітлено його участь в боротьбі за справедливість та незалежність України.

Ключові слова: В. Чорновіл, опозиційність, творчість, епістолярна спадщина, листи.

Epistolary heritage of Vyacheslav Chornovil is considered as an important source for the study of socio-political processes in the Ukrainian society in the 60's - 90's of the 20th century. Particular attention is paid to the analysis of letters of various nature, both political and personal, to relatives, friends and acquaintances. Chornovil's creative activity is analyzed and his participation in the struggle for justice and independence of Ukraine is highlighted.

Keywords: V. Chornovil, the opposition, creation, epistolary heritage, letters.

Досліджуючи творчий доробок В. Чорновола, варто звернути увагу на його епістолярну спадщину. Саме тут він проявив себе як політик, громадський діяч, патріот України. Епістолярна спадщина В. Чорновола – це масив його власних напрацювань: листи, звернення, твори, відозви. Вони розкривають основні віхи його життя та творчості; трансформацію поглядів, особистісні переживання та роздуми про перспективу України. Сьогодні ми маємо можливість аналізувати видані збірки його творів, де розкриті проблеми політичного характеру – незалежності, голодомору, опозиційності тощо. Заслужують на особливу увагу «Хроніка таборових буднів» В. Чорновола та Б. Пенсона, видана в 1976 р. [5] та фундаментальне десяти томне видання праць В. Чорновола 2002-2015 рр. [6].

Листи за характером були різноманітними, як політичного змісту, так і особистого – до рідних, друзів, знайомих, ділові (супровідні) та відкриті до державних діячів. Незважаючи на те, що листи були написані різним адресатам, В. Чорновіл в кожному з них мав власну думку, патріотизм та віру